

Шишацька Ю. О.,
аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

PECULIARITIES OF USING CONFIDENTIAL COOPERATION FOR GATHERING EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

У статті автор досліджує специфіку використання конфіденційного співробітництва для збирання доказів у кримінальному процесі. В статті автор аналізує чинне кримінальне процесуальне законодавство і вказує на можливі способи його покращення в частині залучення конфідентів до процесу доказування. Так, відповідно до концепції абсолютної зв'язаності з правом, уповноважені органи та посадові особи мають право робити лише те, що прямо передбачено законом. Це ж і передбачено КПК України. Збирання доказів у кримінальному процесі уповноваженими на те особами також повинно відповідати суворим вимогам закону, адже будь-який доказ повинен бути отриманий у спосіб, передбачений кримінальним процесуальним законодавством для того, щоб його в подальшому було визнано допустимим. Якщо припустити, що в процесі реалізації конфіденційного співробітництва буде отримана інформація, яка має значення для кримінального провадження, до такої інформації будуть ставитися вимоги, які ставляться до будь-якого доказу. Якщо розглядати конфіденційне співробітництво саме як спосіб отримання доказової інформації, то ст. 93 КПК України дозволяє отримувати таку інформацію шляхом «отримання відомостей від фізичних та юридичних осіб». В той же час автор вважає, що дане положення варто розширити саме за рахунок уточнення можливості застосування конфіденційного співробітництва. Формулювання «отримання відомостей» в даному випадку є занадто широким та не може в повному обсязі охарактеризувати всю специфіку конфіденційного співробітництва, адже така співпраця між уповноваженою особою та інформатором є двосторонньою, адже передбачає наявність прав та обов'язків для обох сторін. «Отримання відомостей», в свою чергу, передбачає лише односторонній порядок передачі даних без створення обов'язків для осіб, які залучають конфідентів.

Ключові слова: конфіденційне співробітництво, негласні слідчі (розшукові) дії, збирання доказів.

In the article, the author examines the specifics of the use of confidential cooperation for gathering evidence in criminal proceedings. In the article, the author analyses the current criminal procedural legislation and indicates possible ways to improve it in terms of the involvement of confidants in the evidence process. Thus, according to the concept of absolute connection with the law, authorized bodies and officials have the right to do only what is expressly provided by law. This is also provided for in the Criminal Procedural Code of Ukraine. The collection of evidence in criminal proceedings by persons authorized to do so must also meet the strict requirements of the law, because any evidence must be obtained in the manner prescribed by criminal procedural legislation to be later recognized as admissible. If it is assumed that in the process of implementation of confidential cooperation an important information will be obtained, such information will be subject to the requirements that apply to any evidence. If we consider confidential cooperation precisely as a method of obtaining evidentiary information, then Art. 93 of the CPC of Ukraine allows obtaining such information by "receiving information from individuals and legal entities". At the same time, the author believes that this provision should be expanded by clarifying the possibility of using confidential cooperation. The wording "receiving information" in this case is too broad and cannot fully characterize all the specifics of confidential cooperation, because such cooperation between an authorized person and an informant is bilateral, it implies the existence of rights and obligations for both parties. "Obtaining information", in turn, involves only a one-way procedure for data transfer without creating obligations for persons who involve confidants.

Key words: confidential cooperation, hidden investigative (search) actions, collection of evidence.

Відповідно до ч. 1 ст. 275 КПК України, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного

співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України. Таким чином законодавець допускає залучення конфідентів до окремих процесуальних дій. А з огляду на той факт, що негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, а тому проводяться задля збирання чи перевірки доказів, можна зробити висновок, що основою метою залучення конфідентів до НСРД є саме збирання доказів. В той же час кримінальне процесуальне законодавство не містить чітких вказівок щодо можливості використання інформації, отриманої в результаті конфіденційного співробітництва, у кримінальному процесі, що вказує на необхідність доктринального дослідження даної проблеми.

В першу чергу необхідно проаналізувати можливість використання конфіденційного співробітництва для отримання інформації при встановленні та розкритті кримінальних правопорушень. Д.Б. Сергєєва зазначає, що така форма співробітництва «є доцільною для використання не тільки в ході проведення усіх без винятку негласних слідчих (розшукових) дій, але й в ході провадження інших процесуальних дій, що проводяться в межах досудового розслідування. На наш погляд, у частині першій ст. 275 КПК України законодавець безпідставно обмежив таку можливість лише провадженням негласних слідчих (розшукових) дій» [1, с. 51]. Дана позиція потребує більш детального аналізу. В цілому ми погоджуємося з автором щодо недоцільності обмеження такого способу збирання інформації лише негласними слідчими (розшуковими) діями. В першу чергу це пояснюється тим, що конфіденційне співробітництво також застосовується під час здійснення оперативно-розшукової діяльності до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань поза кримінальним провадженням. Після введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу України були також внесені значні зміни до ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», і в значній мірі цей Закон почав прямо посилаватися на КПК України 2012 року. Це було пов'язано із запровадженням інституту негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному процесі і задля

уникнення протиріч та колізій законодавець обрав саме КПК України як основне джерело щодо проведення негласних процесуальних дій як в межах кримінального провадження, так і до його початку – в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності. Однак, як вже було зазначено, в ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» є згадка про конфіденційне співробітництво як один із методів реалізації оперативно-розшукових заходів, а тому позиція щодо неможливості обмеження конфіденційного співробітництва лише негласними слідчими (розшуковими) діями є абсолютно правильною. В той же час необхідно звернути увагу, що авторка статті, яка аналізується, робила акцент не на оперативно-розшуковій діяльності, а на інших процесуальних діях в процесі розслідування кримінальних правопорушень. І хоча в цьому аспекті ми також погоджуємося з Д.Б. Сергєєвою, власне можливість отримання інформації в наслідок конфіденційного співробітництва поза процедурою здійснення негласних слідчих (розшукових) дій потребує більш глибокого аналізу.

Відповідно до концепції абсолютної зв'язаності з правом, уповноважені органи та посадові особи мають право робити лише те, що прямо передбачено законом. Це ж і передбачено КПК України, де в ч. 1 ст. 9 КПК України зазначено, що «під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства» [2]. Власне такі зобов'язання мають величезне значення для забезпечення законності протягом всього кримінального провадження. І з урахуванням того, що такий саме обов'язок Конституція України покладає і на уповноважені оперативні підрозділи, можна з твердою переконаністю стверджувати, що вони також можуть робити тільки те, що прямо передбачено законом.

Продовжуючи цю аналогію, слід зазначити, що збирання доказів у кримінальному процесі уповноваженими на те особами також повинно відповідати суворим вимогам закону, адже будь-

який доказ повинен бути отриманий у спосіб, передбачений кримінальним процесуальним законодавством для того, щоб його в подальшому було визнано допустимим. Якщо припустити, що в процесі реалізації конфіденційного співробітництва буде отримана інформація, яка має значення для кримінального провадження, до такої інформації будуть ставитися вимоги, які ставляться до будь-якого доказу. В даному випадку в першу чергу необхідно звернутися до ст. 93 КПК України, в якій наданий вичерпний перелік способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Таким чином, якщо розглядати конфіденційне співробітництво саме як спосіб отримання доказової інформації, то ст. 93 КПК України дозволяє отримувати таку інформацію шляхом «отримання відомостей від фізичних та юридичних осіб». В той же час ми вважаємо, що дане положення варто розширити саме за рахунок уточнення можливості застосування конфіденційного співробітництва. Формулювання «отримання відомостей» в даному випадку є занадто широким та не може в повному обсязі охарактеризувати всю специфіку конфіденційного співробітництва, адже така співпраця між уповноваженою особою та інформатором є двосторонньою, адже передбачає наявність прав та обов'язків для обох сторін. «Отримання відомостей», в свою чергу, передбачає лише односторонній порядок передачі даних без створення обов'язків для осіб, які залучають конфідентів, хоча, як буде зазначено далі в даному дисертаційному дослідженні, при реалізації конфіденційного співробітництва виникають як мінімум обов'язки щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у такому співробітництві.

У зв'язку з цим ми переконані, що отримання інформації в результаті конфіденційного

співробітництва не може бути охарактеризоване лише як «отримання відомостей» (хоча і є максимально наближеним до такого способу збирання доказів). Тому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 93 КПК України та викласти її в наступній редакції: «2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання (в тому числі внаслідок конфіденційного співробітництва) від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом». Такою зміною ми підкреслюємо подібність отримання інформації внаслідок конфіденційного співробітництва до «звичайного» отримання відомостей, в той же час підкреслюючи специфіку такого способу збирання доказів на відміну від тих, які прямо передбачені в ст. 93 КПК України.

Однак така зміна не вирішує питання щодо способів «введення» відомостей, які були отримані в результаті конфіденційного співробітництва, до кримінального провадження. Для аналізу даної проблеми в першу чергу ми пропонуємо поділити всі відомості, які можуть бути отримані внаслідок конфіденційного співробітництва, на дві групи: орієнтуюча (оперативна) інформація та доказова інформація. Орієнтуюча (оперативна) інформація – це відомості, які вказують на можливе вчинення кримінального правопорушення, осіб, які причетні до його вчинення, допомагають сформулювати або перевірити версії тощо. Тобто це інформація, яка допомагає слідству рухатися у розкритті кримінального правопорушення, вказуючи на можливі способи збирання доказів, які становитимуть кінцеву мету доказування, це та інформація, яка допомагає сформулювати певну позицію або версію, яка в подальшому буде перевірятися за допомогою інших слідчих та оперативних методів. Відповідно, така інформація не буде використовуватися у кримінальному провадженні в процесі доказування, вона не стане об'єктом дослідження в судовому засіданні, а в деяких випадках навіть не буде відображена в матеріалах досудового роз-

слідування. Отже таку орієнтуючу інформацію не потрібно «вводити» в кримінальних процес шляхом складання окремих процесуальних документів, з якими в подальшому зможе ознайомитися сторона сторона захисту в порядку ст. 290 КПК України тощо. Оперативні працівники, дізнавачі, слідчі та інші уповноважені особи в певній мірі вільні у способах збирання та використання такої інформації, орієнтуючись в першу чергу на відомчі нормативно-правові акти та вимогу доцільності.

Другу групу відомостей, які можуть бути отримані в результаті конфіденційного співробітництва, становить доказова інформація. Ця інформація прямо стосується предмету доказування у кримінальному провадженні, а тому вона повинна бути відкритою для сторони захисту в кінці досудового розслідування, а також повинна стати предметом дослідження в суді. Відповідно, такі відомості мають міститись в певних джерелах, визначених кримінальним процесуальним законодавством. Так як отримання інформації передбачає пряме спілкування з конфідентом, то можна зробити висновок, що в цьому конкретному випадку має проводитись допит, а конфідент буде виступати в якості свідка. В цілому такий порядок реалізації конфіденційного співробітництва не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства. Єдиною важливою умовою в даному випадку буде обов'язок уповноваженої на те особи забезпечити безпеку такого конфідента шляхом, наприклад, вилучення інформації про особу та проведення допитів в суді в режимі відеоконференції без можливості ідентифікації особи. З урахуванням того, що така специфіка допиту досить чітко прописана в кримінальному процесуальному законодавстві, можна зробити висновок, що дана форма співпраці є досить популярною. Очевидно, що далеко не завжди застосування заходів безпеки до свідків є наслідком конфіденційного співробітництва, проте ми вважаємо, що саме така форма взаємодії є єдиною допустимою формою задля «введення» в кримінальний процес інформації, яка була отримана від конфідента.

Таким чином можна сформулювати наступне положення: якщо в результаті конфіденційного співробітництва слідчий або інша уповноважена особа отримала інформацію, яка має значення для кримінального провадження, в такому випадку конфідент має бути допитаний в якості свідка, а його показання мають бути зафіксовані в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством. При цьому до конфідента в обов'язковому порядку мають бути застосовані заходи безпеки, які повинні передбачати як мінімум вилучення відомостей про особу конфідента та неможливість ідентифікації його особи у будь-який спосіб. Невиконання такої умови вказує на те, що таке співробітництво перестав бути конфіденційним. Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» регламентовано, що до осіб, які мають право на забезпечення безпеки, шляхом застосування організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, із метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя, за наявності відповідних підстав мають особи, які заявили до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брали участь чи сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень. «При цьому варто мати на увазі певну прогалину в законодавстві. Оскільки ст. 8 Закону України «Про державну таємницю», так і Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, не передбачено, що відомості про особу, яка надає згоду на конфіденційне співробітництво з органом досудового розслідування, можливо віднести до інформації, яка може визначатись як державна таємниця» [3, с. 100]. Ми не вважаємо це суттєвою проблемою, адже такі заходи можуть застосовуватись в першу чергу для забезпечення безпеки осіб, які залучаються до конфіденційного співробітництва, що в цілому відповідає фактичним обставинам, адже будь-яке конфіденційне співробітництво пов'язано з певним ризиком для конфідента.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сергеева Д.Б. Негласне співробітництво у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 47–54.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Гольдберг Н. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. Februarie. С. 100–103.